

Sayı : 6

Ekim 1975

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1975

ABDURRAHMAN HİBRÎ'NİN
MENÂSİK-İ MESÂLİK'İ

Sevim İlgürel

I

Bu çalışmamıza konu teşkil eden *Menâsik-i Mesâlik* adlı risâlenin müellifi olan Abdurrahman Hibrî Efendi (1012-1069 = 1604-1659), IV. Mehmed devri âlimlerinden olup, 1604 yılında Edirne'de dünyaya gelmiştir. Babası müderris Hasan Efendi'dir. Çocukluk ve gençlik yıllarını Edirne'de geçiren Hibrî Efendi, ilk tahsilden sonra medrese tahsilini, İstanbul'da tanınmış müderrislerin yanında tamamlamıştır. Tahsilden sonra hemen tedris hayatına atılan Hibrî Efendi, önce Edirne'de Emir Kadı medresesi müderrisi olmuştur. Bilâhare Dimetoka'da Oruç Baba müderrisliğini yapmış ve 1041 (1632) yılında hacca gitmiştir.

Hacdan dönüşte, ölümüne kadar Edirne medreselerinde müderrislik yapan Hibrî Efendi, bu arada birçok eser de telif etmiştir. Daha çok tarihçiliği ile tanınmış, fakat şair olarak da temâyüz etmiştir. 1069 (1656) yılında Edirne'de vefat eden Hibrî Efendi, aynı şehirde Yıldırım Mahallesinde medfun bulunmaktadır.

Eserleri arasında baş yeri tutan *Enisü'l-müsâmirîn*, bir Edirne tarihidir. Bundan başka, 1040 (1630/1631) yılında yazdığı *Hadâikü'l-cenân*, *Defter-i ahbâr*, IV. Murad'ın Revan ve Bağdad seferlerine âit *Tarih-i feth-i Revan* ile *Tarih-i feth-i Bağdad*, İranlı şair Hüseyin Vâiz'in *Risâlatü'l-aliyye fî'l-ahâdisi'l-nebeviyye*'sinin geniş bir tercümesi olan *Riyazü'l-ârifîn fî'l-ahâdisi'l-erbâîn* ile aşağıda metninin bir kısmını verdiğimiz *Menâsik-i Mesâlik*'i sayabiliriz.

1041 (1632) yılında yaptığı hac dolayısıyla, dönüşünde yolda gördükleri ile haccın menâsikini anlatmak için kaleme alınan *Menâsik-i Mesâlik*, on bâb ve bir tetimme ile tertip edilmiştir. Bu eserde hacca gidiş ve dönüş-

te yollar ve uğranılan yerler hakkında geniş bilgi verilmekte ve hac menâsi-ki bütün teferruatıyla anlatılmaktadır. Bölümler aşağıdaki hususları içine almaktadırlar.

Birinci bölümde Edirne'den Şam'a kadar olan menziller hakkında bilgi verilmiş, müteâkıben, Şam'dan Antakya'ya kadar olan dönüş yolu anlatılmıştır. Bunu tâkip eden ikinci bölümde, Şam'dan Mekke'ye kadar olan menziller sıralanmış, üçüncü bölümde ise, kendisi hacca gidip geldiği sırada İstanbul, Anadolu ve Hicaz'da meydana gelen olaylar anlatılmıştır. Dördüncü ve beşinci bölümlerde Beyt-i Mükerreme ile Mescid-i Haram'ı yeniden yaptırılanlar ve tamir ettirenlerden bahsedilmiştir. Altıncı bölümde Beyt-i Şerif'de okunacak dualar, yedinci bölümde de, Mescid-i Resulullah'ı tâmir ve yeniden inşâ ettirenler kaydedilmiş, sekizinci bölümde haccın nasıl yapılacağı anlatıldıktan sonra, dokuzuncu bölümde hac sırasında okunacak dualar ve sûreler, onuncu bölümde de peygamberin kabri ziyâreti tafsîlâtıyla izah edilmiştir. Tetimme kısmında ise, Hicaz'da iken yazdığı bir manzumesi bulunmaktadır.

Bu yazımızda yalnız birinci ve ikinci babını sunduğumuz, *Menâsik-i Mesâlik*'in istifâde ettiğimiz nüshâsı İstanbul Süleymâniye Kütüphânesi Lâle İsmâil Efendi kitaplığı 104 numarada kayıtlı bulunan bir mecmuanın ikinci kısmını teşkil etmektedir. Düzgün bir nesihle yazılmış olup, harekelidir. Dili oldukça sâde ve kolay anlaşılmaktadır. Müellifin tâkib ettiği Hac yolu ve risâlede geçen diğer yer isimleri metnin sonuna eklenecek bir harita üzerinde gösterilecektir.

(87-b) Bismillahirrahmanirrahim

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي تَمَرَّفَ عِبَادَهُ بِشَرَفِ حَجِّ يَنْبَغِ الْمَعْظَمِ وَكَرَمِهِمْ
بِكَرَامَةِ زِيَارَتِ نَبِيِّ الْمُسْكَرَمِ وَصَلَوُهُ عَلَى نَبِيِّ مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْإِنْبِيَاءِ وَسَنَةِ
الْأُمِّ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ مَا دَامَتْ طَائِفَةُ الْحُجَّاجِ طَائِفَةُ فِي الْحَرَامِ.

Ammâ ba'du bu salikân-ı Kâbe-i sıdk u safânun peyrevi Abdurrahman bin Hasan Edirnevî'ye lutf-i rabbânî yâver ve hidâyet-i samedânî rehber olmağla a'zam-ı erkân-ı din-i mübin olan hacc-ı beyt-i rabbü'l-âlemîn ve ziyâret-i ravza-i mukaddese-i hâtemü'l-nebiyyîn صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ

مُيَیَّسَّرَ OLAN GERÜ SİHHAT İLE VATAN-ı ASLİ OLAN Edirne-i mahmiyeye vusûl mukadder oldukda şâkirü'l-ni'meti'l-cezîle bu

bir kaç evrak-ı perişânı tesvîd etmek ile tarîk-i Ka'be-i Mükerrerme'nin bir birine kurbû ve bu'di ve sâir-i (88 a) ahvâli ve bu fakir Hacc-ı şerîfe varup gelince zuhûr eden havâdisi beyân ve münâsebetle binâ-yı Ka'be-i Mükerrerme ve Mescid-i Haram ve Mescid-i Resullah ﷺ

ile menâsikin Hacc-ı Şerîfi ve adâb-ı ziyâret-i Resulullah-ı

ﷺ bi-tarîki'l-icâzî ve ihtisârî ayân idem. Şâyet

ki, sebeb-i zikr-i cemîl ve bâis-i ecr-i cezîl ola. Zirâ garaz hayr ile anılmaktır. Cihânda bekâ yokdur. Zaman-ı bî-amanda bu tertible on bâb ve bir tetimme üzerine tertib ve itmâmına şuru' olup *Menâsik-i Mesâlik* ismi ile müsemma kılndı.

Bâb-ı evvel : Mahmiye-i Edirne'den mahrûsa-i Şam'a varınca olan menâzil ü merâhilin ahvâlini beyân eder.

Bâb-ı sâni : Şâm-ı şerîf'den Mekke-i Mükerrerme'ye varınca olan menâzil ü merâhilin ahvâlini beyân eder.

Bâb-ı sâlis : Fakir hacc-ı şerîfe varup gelince İstanbul'da ve Anadolu'da ve Hicaz'da zuhûr eden vekâyî beyân eder.

Bâb-ı râbi' : (88 b) Beyt-i Mükerrerem'in binâsını tecdîd ve tâmir edenleri beyân eder.

Bâb-ı sâmin : Alâ tarîki'l-icmâl menâsik-i hacc-ı şerîfi beyân eder.

Bâb-ı sâdis : Pîrâmen-i Beyt-i Şerîf'te mahall-i icâbet-i duâ olan mevâzii beyân eder.

Bâb-ı sâbi' : Mescid-i Resulullah ﷺ tecdîd ve tâmir edenleri beyân eder.

Bâb-ı sâmin : Alâ Tarîkü'l-icmâl menâsik-i hacc-ı şerîfi beyân eder.

Bâb-ı tâsi' : Hılâl-i ef'âl-i hacc-ı şerîfde kıraat olunan yâni kıraat olunacak ed'iyye-i me'sûreyi beyân eder.

Bâb-ı âşir : Adâb-ı ziyâret-i kabr-i Resûlullahı ﷺ beyân eder.

Tetimme : Arâzi-i Hicâz'da bu fakîrin tab'-ı keliminden sudûr eden kelîmât-ı manzûmeyi beyân eder.

B Â B - I E V V E L

Mahrûsa-i Edirne'den Mahmiye-i Şam'a varınca olan menâzil ü merâhilin ahvâlini beyân eder.

Bu fakîr-i pür-taksîr sene-i ihda ve erbain ve elf Receb-i şerîfinin yedinci günü ki yevmü'l-hâmis idi Mahmiye-i Edirne'den sefer edüp akreb-i (89 a) menâzil olan Hafsâ nam menzil- ki Edirne ile mâbeyni seyr-i vasat ile tahmînen altı saatlik yoldur- nuzûl olundu ve bu menzilde evâil-i ahd-i Sultân Murad Hân-ı ibn Selim Hân'da vezîr-i a'zâm iken maktûl olan Mehmed Paşa'nın bir câmi'-i şerîfi ve bî-nazîr çifte hanı dahi vardır. Ertesi eyyâm-ı şitâ olmak ile Burgos'a erişilmeyip Baba nâm kasaba-ki Hafsa ile bunun dahi mâbeyni altı saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bu menzilde Ebü'l-Feth Sultan Mehmed Hân'ın bir câmi'-i şerîfi vardır ve kasaba kenarı Edirne'de çarşı sâhibi Ali Paşa'nın bî-nazîr câmi'-i şerîfi vardır ve bu câmi'-i şerîf pişgâhında câri olan nehr-i sagîrin üzerinde cîsr sademât-ı seyl-i havâdis ile harâb olmağın Sekbanbaşılıktan ma'zûl olan Edirneli Kasım Ağa bir cîsr-i âlf binâsına mübâşeret eyleyüp sene-i mezkûrede dahi nâ-tamam bir seneden sonra tamam (89 b) oldu. Sene sâlis ve erba'in ve elf Şevvâlinde hâlâ Hâdimü'l-harâmeyni's-şerîfeyn olan Sultan Murâd Hân hazretleri cîsr-i ma'hûda uğradıkda mezkûr Kasım Ağa ol mahalde hâzır olup cîsri pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine hîbe eyledi. Bunda dört beş han ve Sarı Saltık türbesi vardır. Ertesi kasaba-i Burgos -ki Baba ile bunun mâbeyni dahi altı saattir- nuzûl olundu. Bunda dahi merkûm Mehmed Paşa'nın bir câmi'-i şerîfi ve medresesi ve bî-nazîr çifte ham ve hammamı ve kasabanın taşrasında câri olan nehr-i sagîr üzerinde bir âlf cîsri vardır ve Mehmed Bey nâm bir sancak beyinin bir câmi'i vardır ve Hünkâr sarayı vardır ve bir iki hürde hanları vardır ve bu kasabanın her sene vakt-i ma'hûdda bâzârı olup etrâf u eknâftan çok âdem cem' olur. Ertesi Karışdıran nâm karye-ki Burgos ile mâbeyni tahmînen beş saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda Rüstem Paşa'nın (90 a) bir câmi'-i şerîfi ve çifte hanı vardır. Bunun balçığı vefret ü kesretde darb-ı meseldir. Ertesi Çorlu nâm kasaba -ki Karışdıran ile bunun mâbeyni dahi beş saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda Hâin Ahmed Paşa'nın bir câmi'i ve bir medresesi ve çifte hanı ve hammâmı vardır. Ammâ âşir-i havâkîn-i Osmaniyân olan Sultan Süleyman Han'ın nâmiyle meşhûrdur. Sebebi, mezkûr Ahmed Paşa'nın Mısır Beylerbeyisi iken isyan edüp iddiaây-ı saltanat etmekle maktûl olmasıdır. Bundan gayri bir iki câmi'-i şerîf ile dört beş hanı ve bir hammâmı vardır ve suyu azdır, gâhi bulunmaz. Ertesi Silivri nâm kasaba -ki Çorlu ile mâbeyni tahmînen yedi saatlik yoldur- nüzûl olundu. Ve bu kasaba sâhil-i deryâda vaki' bir iskeledir. Bunda Sultân Selim Han asrında vezîriazam olan Pîrî Paşa merhûmun bir a'lâ câmi'-i şerîfi ve pişgâhında tabakhânesi ve medresesi vardır. Bundan gayri bir iki câmi'-i şerîfi (90 b) dahi vardır. Ve birisi dahi kal'a içinde

kiliseden dönmedir. Kal'ası deryâ üzerine havâle ve mürtefi' yerededir. Eger-çi muazzam hanı yokdur. Ammâ hürde hanları çokdur. Hattâ yirmiüç adet hanları vardır. Ertesi sâhil-i deryâda vâki' Büyük-çekmece nâm menzil -ki Silivri ile mâbeyni beş saatlik yoldur- nüzûl olundu. Bunda merhum Sultân Süleyman Hân'ın bir câmi'-i şerîfi ve kurşun örtülü hanı ve kasabanın taşrasında bir âli cisri vardır. Ve bundan gayrı bir câmi'-i şerîfile üç-dört hanı vardır. Ertesi yine sâhil-i deryâda vâki' Küçük-çekmece nâm menzile nuzûl olundu. Büyük-çekmece ile bunun mâbeyni tahmînen üç saatlik yoldur. Bunda Ebü'l-feth Sultân Mehmed Hân'ın bir câmi'-i şerîfi vardır. Sultân Süleyman Hân merhûmun zamânında defterdâr olan Abdüsselâm merhûmun bir imâreti ve tabakhânesi ve medresesi ve dört-beş (91 a) hanı dahi vardır. Ve ertesi mâh-ı mezbûrun on beşinci gün cum'a günü idi. Yeni-kapı'dan Mahmiye-i İstanbul'a duhûl müyesser oldu. Uzun-çarşu'-da vâki' Kilidçiler Han'ı demekle ma'rûf olan Pîrî Paşa Hanı'na nüzûl olundu. Edirne'den İstanbul'a gelince menâzilin cümlesinin tarîki sahrâlar ve girive yollardır. Mâh-ı mezbûrun yirmi beşinde Üsküdar'a geçüp Şa'bân-ı şerîfin on üçüncü gün Cum'a gün Üsküdar'dan göçülüp Pendik nâm karye -ki Üsküdar ile mâbeyni tahmînen beş saatlik yoldur- nüzûl olundu. Bu karyenin bir hanı var. Sükkânı keferedir. Tarîki sahrâlar ve girivelerdir. Ertesi Gebze nâm kasaba -ki Pendik ile mâbeyni altı saatlik yoldur- nüzûl olundu. Ve bunda Sultân Süleyman Hân'ın evâil-i saltanatlarında vezîr olup sene hamse ve selâsine ve tis'a-mi'e Şa'bânında vefât eden Mustafa Paşa'nın bir a'lâ câmi'-i şerîfi ve pişgânında tabakhânesi ve imâreti ve medresesi ve hanı ve hammâmı vardır(91 b). Ve bir câmi'-i şerîf ile beş altı ham vardır. Tarîki sahrâlar ve girivlerdir. Ertesi tahmînen üç saat yürüdüktan sonra kayıklar ile dilden geçilüp duhâ zamanı karye-i Hersek[Hereke]'e nüzûl olundu. Lâkin sonra Mar'aş beylerbeyisi olup ba'dehu katl olunan Rum Mehmed nâm ser be-baş anda olmağın gecellemek mümkün olmayup ba'de'z-zuhr kalkup Derbend nâm karye -ki Hersek ile mâbeyni beş saatlik yoldur- vakt-i gurûbda nüzûl olundu. Hersek'in bir a'lâ câmi'-i şerîfi ve pişgânında tabakhânesi ve imâreti ve iki üç hurda hanları vardır. Ve Derbend'in iki hanı vardır. Biri Pîrî Paşa'nındır. Sükkânı küffârdır. Tarîki Hersek'e varınca girivler ve deryâdır ve Hersek'den Derbend'e varınca miyân-ı kûhsâr ve derûn-ı vâdide küçük Kırk-geçid suyudur. İki yolu vardır. Gâh derûn-ı vâdîden, gâh dâmen-i kûhsârdan gidilir. Yine ertesi İznik nâm kasaba -ki Derbend ile mâbeyni tahmînen (92 a) altı buçuk saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda üç câmi'-i şerîf ile iki medrese ve iki tabakhânesi ve dört han vardır. Medresenin biri Sul-

tân Orhan'ındır -ki devlet-i Osmaniye'de evvel binâ olunan medrese oldur-ve meşâyih-i kirâmdan Eşref-zâde Efendi bunda medfûndur. Türbesi câmi'-i şerîfi kurbündedir ve çevresi kal'adır. Ammâ ekser yeri arz-ı hâliye ve harâbedir ve kal'ası dahi virândır. İznik gölü demekle ma'rûf gadîr-i azîmin sâhilinde vâki' olmuştur. Tarîk-i sâhil-i gadîre varınca kûhsârdır ve andan kasabaya varınca behnâr[?]dır ve ertesi Yenişehir nâm kasaba -ki İznik ile mâbeyni dört saatlik yerdur- nuzûl olundu. Bunda Sultân Murad Hân-ı sâlisin asrında serdârı fâik olup fâtihi Yemen ve Yanık olan Sinan Paşa'nın bir câmi'-i şerîfi ve bî-nazîr büyük çifte hanı ve imâreti vardır ve üç câmi'-i şerîf ile bir iki hurda hanları dahi vardır. (92 b) Pişvâ-yı selâtin-i Osmaniye olan merhûm Sultân Osman'ın Karacahisar'da nâm-ı şerîfine hutbe okunduktan sonra bunu taht edinmiş idi. Sonra oğlu Orhan Hân Mahrûsa-i Bursa'yı feth edüp taht edinmiş idi. Mahrûsa-i Bursa Keşiş dağının cânib-i garbîsinde, bu cânib-i şarkîsinde vâki' olmuştur. Bursa'ya giden yol bundan ayrılıp bâlâ-yı kûhsârdandır. Ertesi Akbıyık medfûn olduğu karye ki, Yenişehir ile mâbeyni dört buçuk saatlik yoldur. Anda uğrayıp lâkin konulmayıp Pazarcık nâm menzil -ki Akbıyık ile mübeyni beş saatlik yoldur- nuzûl olundu. Akbıyık'da ancak bir han vardır. Tarîk-i kûhsârdır. Ve Pazarcık'da bir câmi'-i şerîf ile iki han vardır. Tarîk-i kûhsârdır. Ba'dehu ertesi Bozüyük nâm menzil -ki Pazarcık'la mâbeyni dört saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda Kasım Paşa'nın bir câmi'i ve pişgâhında tabakhânesi ve hanı ve hammâmı (93 a) vardır ve bir iki virâne hanı dahi vardır. Tarîk-i miyân-i kûhsâr ve kenarı enhârdır. Ertesi Eskişehir nâm kasaba -ki Bozüyük ile mâbeyni on saatlik yerdur- nuzûl olundu. Bunda üç dört ılıca vardır. Çarşı ile ılıcası nefsi-i kasabadan bir mikdâr yer munfasıl mâ-i câri kenarındadır. Nefsi-i kasabada bir câmi'-i şerîf ve pişgâhında tabakhânesi ve hanı vardır. Ilıca yanında dahi bir iki hurda han vardır. Ekser yolcu anlara konarlar ki bunda bir gün oturmak mu'tâd-ı kadîm olmağın ziyâde siklet çekilüp garâyib-i ittifaktandır ki Üsküdar'dan Şâm-ı Şerîfe varınca her kangı menzilde oturmak mu'tâd ise cümlesinde hanlar az vâki' olmuştur. Konak muzâyakası çekilir. Bunun tarîki ekser sahrâlardır. Ertesi Seyyid Battal Gâzî kasabası -ki Eskişehir'le mâbeyni tahmînen dokuz saatlik yoldur- nuzûl olundu. Seyyid Battal Gâzî bunda medfûndur. (93 b) Konya'da Sultân Alâeddin-i Selçûkî vâlidesinin bir câmi'i ve Mihal Bey evlâdından bazı beylerin azîm binâları vardır ve türbesin anlar binâ etmişlerdir ve türbesinin tarihi bu musrâ'dır :

Ve kasabanın ekser yeri virândır. Üç adet hanları vardır. Ve Dilâver Paşa dahi bir han binâsına mübâşeret edüp lâkin itmâmına muvaffak olmamıştır. Tarîki giriveler ve sahrâlardır. Ertesi Bardaklı nâm karye -ki Seyyid Gâzî ile mâbeyni tahmînen dört saatlik yoldur- nüzûl olundu. Bunda dahi iki hurda han vardır. Tarîki kûhsârdır. Ertesi Yeni Han -ki Bardaklı ile mâbeyni beş saatlik yoldur- nüzûl olundu. Bu hanın yeri kâfir zamanında bir mâmûr karye imiş. Mürûr-ı ezmânla harâb olmağın eser-i binâdan ancak kilisenin kubbesi dört tâk üzere muallak durur imiş. Sâbika vezîriazam iken maktûl olan Husrev Paşa, sene-i tis'a ve selâsîn ve elfde (94 a) Bağdad seferine gider iken bu mahalle uğradıkda ol havâlide olan ahâlî bu menzili hevl-nâk makarr-ı düzdân-ı bî-bâk ve menzil-i harâmiyân-ı seffâk olduğun i'lâm eylediklerinde hân-ı cedîd binâ eyleyüp etrâfdan re'âyâ sürmekle karyeyi ta'mir edüp ve ol kiliseyi dahi ta'mir edüp câmi'-i şerîf etmek esnâsında hikmet-i ilâhî sene ihdâ ve erbâ'in ve elf şa'bânında mazhar-ı hışm-ı pâdişâhî oldu. Ammâ kendi vârislerinden Osman Ağa nâm kimesne -ki emîn-i binâ idi- yine câmi'-i şerîfin itmâmına sa'y edüp bir hammâm binâsına dahi mübâşeret eylemişlerdir. Bu fakîr hacc-ı şerîf'den gelürken sene-i isnâ ve erbâ'in ve elfde menzil-i ma'hûda uğradıkda câmi'-i şerîf تماما karîb olup hammamdan dahi çok nesne kalmamış ve etrâfdan gelüp anda sâkin olan re'âyâ dahi hânelerin binâ etmek üzere idi. Tarîki kûhsârdır. Ertesi Bayat nâm karye -ki Yeni Han ile mâbeyni beş saatlik yoldur- nüzûl olundu (94 b). Bunun dahi bir câmi'-i şerîfi ve bir hammâmı ve bir ma'mûr ve bir virân hanı vardır. Bunun çeşmesini merhûm Husrev Paşa ta'mir eylemiştir. Tarîki kûhsârdır. Ertesi Bolvadin nâm kasaba -ki Bayat ile mâbeyni sekiz saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunun dahi iki câmi'i ve iki hanı vardır. Câmi'in biri Şeyh Hacı Halife'nindir. Ve kendisi dahi bunda medfûndur. Ve büyük han Rüstem Paşa'nındır ve tarîkinin nısfından ekserî kûhsârdır ve nıfsından ekalli sahrâdır. Ertesi İshaklı nâm mevzi -ki Bolvadin nâm kasaba ile mâbeyni beş buçuk saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bu menzil Karaman hudûdunun dâhilindedir. Karaman'ın had-di Bolvadin'le İshaklı beyninde tahmînen nısf-ı tarîkde iki göz bir taş köprüdür. Bu menzilde bir câmi'-i şerîfle üç han vardır. Hanın biri Keykâvus bin Keyhusrev'indir. Konya'da medfûndur. Ve Konya'da medfûn olan Selâtîn-i Selçûkîyedendir. Binâsı kârgirdir. Tarîki (95 a) sahrâdır. Ertesi Akşehir nâm kasaba -ki İshaklı ile mâbeyni altı saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda üç câmi'-i şerîf ve üç han vardır. Câmi'in biri Hasan Paşa'nındır ki

Sultân Bâyezîd Hân asrının evâhırında 916 tarihinde binâ olunmuştur.

Tarihi bu mısra'dır : وَهِيَ بَيْتٌ عَمْرِي لِلْحَامِدِينَ

Yanında tabâkhânesi dahi vardır. Nasreddin Hoca bu câmi'in kurbündeki mezâristanda medfûndur. Tarîki sahrâlardır. Ertesi Ilgın nâm kasaba -ki Akşehir ile mâbeyni, on saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda Kars Fâtîhi Kara Mustafa Paşa'nın bir a'lâ câmi'i vardır ki, sene erba'a ve semânîne ve tis'a-mi'ede binâ eylemiştir ve tarihi جَامِعُ الْخَيْرِ ve kurbünde bir kâgır

çifte hanı vardır ve bunda bir câmi' ile bir han vardır. Tarîki sahrâlar ve girivlerdir. Ertesi Ladik nâm karye -ki Ilgın ile mâbeyni on saatdir- nuzûl olundu. Bunda iki han vardır. Birisi Pîrî Paşa'nın. Malkoç (95 b) Efendi bunda bir hammâm binâsına mübâşeret edüp lâkin kendisi kable itmâmî'l-binâ fevt oldukda nâ-tamâm kalmıştır. Tarîki giriveler ve sahrâlardır. Ertesi Mahmiye-i Konya -ki Lâdik ile mâbeyni on saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bunda merhûm Sultân Süleyman'ın iki minâreli bir büyük câmi'-i şerîfi vardır -ki İstanbul'da Sultân Mehmed Hân câmi'-i şerîfi tarzındadır. Ve pişgâhında tabâk-hânesi ve kurbünde bir han vardır. Andan gayri yolcu konacak hanı yoktur. Mâ'adâsı bâzîrgân hanları şeklindedir. Ücretle konulur. Bu câmi şehirden taşra Hazret-i Mevlânâ Âsitânesi önündedir ve şehir içinde Sultân Alâeddin Keykûbâd'ın bir büyük câmi'i vardır ki içinde yetmiş adet mermer sütünü vardır ve dahi kendinin türbesi içindedir. Sadreddin Konevî hazretleri merkadi kurbünde bir câmi' dahi vardır. Ve şehir içinde Arık-oğlu câmi'i demekle ma'rûf bir bî-nazîr câmi'i vardır ki (96 a) Tophâne'deki Ali Paşa tarzındadır ve bu câmi'in cânib-i şarkisinde Sarraçzâde Abdülfettâh Ağa sene ihdâ ve erbâ'ine ve elfde bir han binâ eylemiştir ki fevkânî ve tahtânî odalara fakîr zehâb u iyâbda ol hana kondum idi. Ve bunlardan gayri beş altı câmi' dahi vardır. Birkaç medreseler dahi vardır ve altı hammâmı vardır. Konya'yı Selâtîn-i Selçûkî'den Kılıç Arslan Süleyman sene-i semânîn ve erba'a mi'ede feth edüp kendiye dârü'l-mülk edinmişti ve kal'asın Selâtîn-i Selçûkîyeden Sultân Alâeddin binâ eylemiştir. Sitte ve işrine ve sitte mi'ede ve hazret-i Mevlânâ'nın vâlidî Sultanü'l-ulemâ zamanında gelmiştir ve Âsitâne-i Mevlânâ pişgâhında olan şâdîrvânı Sultân Selim Hân-ı evvel binâ eylemiştir ve Âsitânenin harem kubelerin sene-i selâsîne ve elfde Bayram Paşa binâ eylemiştir. Ve Şems-i Tebrizî'nin merkadi üzerinde bir mevlevî-hâne dahi vardır. Ve bunda dahi oturmak mu'tâd-ı kadîmdir. Tarîki (96 b) nısfı girive ve nısfı sahrâdır. Ertesi İsmil nâm karye -ki Konya ile mâbeyni üç saatlik yoldur- nuzûl olun-

du. Bunda dahi bir câmi' vardır. Ve Kılavun Yusuf Paşa'nın toprak örtülü çifte hanı vardır. Ammâ suyu kuyuya muhtaçdır. Yâni muhtaç olmağla gehî bulunmaz. Tarîki sahrâdır. Ertesi Karapınar nâm menzil -ki İsmil ile mâbeyni dokuz saatdır- nuzûl olundu. Bunda Sultân Selim-i sâni hazretlerinin iki minâreli bir câmi'i ve pîşgâhında tabakhânesi ve bî-nazîr çifte hanı ve hammâmı vardır. Ve binâsı isneteyn ve semânîne ve tis'ami'ede tamâm olmuştur ki merhum *Sultan Selim'in hanı* tarihtir. Tarîki sahrâdır. Ertesi Ereğli nâm kasaba -ki Karapınar ile mâbeyni on saatdır- nuzûl olundu. Ve bunda Karaman oğlu'nun bir câmi'i ve bir hanı vardır. Ve Ekmekçi-zâde Ahmed Paşa dahi bir kârgîr han binâsına mübâşeret eyleyüp lâkin itmâmına muvaffak (97 a) olmamıştır. Bunda dahi oturak olmak mu'tâd olmuştur. Tarîki sahrâdır. Ve bir mikdarı kumdur. Ertesi Ulukışla nâm karye -ki Ereğli ile mâbeyni on saatdır- nuzûl olundu. Bunda Mehmed Paşa'nın bir a'lâ kârgîr çifte ham ve tabakhâneleri vardır. Bir câmi' binâsına dahi mübâşeret edüp lâkin itmâmma muvaffak olmamıştır. Tarîki girîvelerdir. Ertesi Çiftehane hâm menzil -ki Ulukışla ile mâbeyni altı buçuk saatlik yoldur- nuzul olundu. Bunda kasaba ve karye yoktur. Ancak iki küçük han vardır. Murtaza Paşa dahi bir han binâ etmiş idi. Lâkin sene isneteyn ve erba'îne ve elf evâilinde ihrâk oldu. Tarîkinin nısfı sahrâ nısfı kûhsârdır. Kâfirsındığı demekle meşhûrdur. Gâyet sa'b yoldur. Ertesi Ramazan-oğlu yaylasına -ki Çiftehane ile mâbeyni sekiz buçuk saat yoldur- Adana'nın yaylasıdır. Karaman hudûdu bunda tamâm olup arz-ı Ermeniyye'ye dâhil olunur. Bu kûhsârın birkaç yerinde hanlar (97 b) vardır. Ammâ ekser Pîrî Paşa hanına konulur -ki bir yerde iki handır- Birisi Âl-i Selçuk zamanlarından kalmadır. Külek belinin ağzında ve Külek kal'asının altında vâki' olmuştur. Yayla zamanlarında hanlarda konulmayıp yaylaya konulur. Ve bâzîrgânlardan bunda bâç alırlar. Tarîki miyân-ı kûhsârda vâki' olan Kırk-geçid suyudur. Ertesi cebel-i mezkûrun dâmenine karîb mahallinde vâki' olup Çavuş hanı demekle ma'rûf han ki dibinde bir müferrih çayıra konuldu. Bunun dahi yayla ile mâbeyni dokuz saatdır. Miyân-ı kûhsârda binâ olunmuş bir a'lâ kârgîr handır. Arabistan hanları tarzındadır. Karyesi yoktur. Ve bundan öte Kurd-kulağı'nın ve Bakras'ın hanlarından gayrı hanlar Arabistan tarzındadır. Tarîki kûhsâr ve gâyet de sa'b'dır. Ertesi Adana -ki Çavuş-hanı ile mâbeyni on saatdır- nuzûl olundu. Bu bir a'lâ ve ma'mûr kasabadır. Kızıl Irmak kenârında vâki'dir -ki Nehr-i Cihân derler- (98 a) Ammâ meşhûr müteâref olan nehr-i Cihândır. Acem vilâyetinden gelür. Bunda Ramazan-oğlu Pîrî Paşa'nın Arabistan tarzında bir bî-nazîr câmi'i ve medresesi ve tâbhânesi ve bir âlî ham ve hammâmı vardır. Ve bundan gayrı bir yeni câ-

mi'i dahi vardır. Ve nehir kenârında bir müstahkem kal'ası vardır -ki Sultân Süleyman Hân binâ eylemiştir. Ve kal'a önünde bir muazzam kadîmü'z-zamândan kalmış cisri vardır. Üzerinde bâzîrgânlardan bac alırlar. Tarîki girîyelerdir. Ve Çakıd-suyu dedikleri mâ'-i şedîdü'l-cereyân -ki her bâr bâzîrgânlar bunda ziyân üzredir- bu mâbeyindedir ki iki def'a geçilir. Ertesi Misis Köprüsü nâm cisr -ki Adana ile mâbeyni altı saatdir- nuzûl olundu. Bu cisr Seyhan dedikleri nehr-i Amîk'in üzerinde kal'a-i Misis nâm bir virân kal'anın önündedir. Karyesi yokdur. Ancak köprü başında bir han vardır. Bunda dahi geçen bâzîrgânlardan bağ alırlar. Bu nehre âdem girmek (98 b) mümkün değildir. Zirâ dibinde kum akar ve kenârları gâyetde batakdir. Hattâ su alınmak bile müta'asirdir. Tariki sahrâdır. Ertesi Kurd-Kulağı nâm karye -ki Misis ile mâbeyni altı saatdir- nuzûl olundu. Bunda Eski Mehemed Paşa'nın bir kârgîr hanı ve bir câmi'i vardır. Ertesi Payas nâm kasaba -ki Kurd-kulağı ile mâbeyni on bir saatdir- nuzûl olundu. Bu deryâ-yı sefid yâ'ni Akdeniz sâhilinde bir iskeledir. Âb u hevâsı gâyet beddir. Mehmed Paşa'nın bunda bir câmi'i ve büyük bir hanı ve bir muhkem kal'ası vardır. Kırk-Kilid-kapı dedikleri cây-ı hevl-nâk-i bî-amân ve Deli-çay demekle ma'rûf mâ'-i şedîdü'l-cereyân bu mâbeyndedir. Tarîki Kırk-kilid'e varınca bîşezâr ve kapıdan geçtikden sonra sâhil-i deryâda vâki' bir sahrâdır. Ertesi İskenderun demekle ma'rûf olan karye -ki Payas ile mâbeyni altı saatlik yoldur- kurbünde bir çayıra nuzûl olundu. Ve bu karye deryâ sâhilinde Haleb'in iskelesidir. Sükkânı (99 a) Frenklerdir. Bunun taşrasında Nasuh Paşa bir kal'a binâsına mübâşeret edip lâkin itmâmma muvaffak olmamıştır. Tarîki kenâr-ı derya ve dâmeni kûhsâr-ı bâlâdır. Ertesi Bakras nâm menzil -ki İskenderun ile mâbeyni beş saatdir- nuzûl olundu. Ve bu menzil Bakrasbeli demekle ma'rûf cebel-i azîmin bâlâsında vâki' olmuştur. Aslında nâmı Belen köyüdür. Bakras cebel-i mezkûrdadır. Yoldan sapa bir küçücek kal'anın nâmıdır. Kurbünde olmağla anın nâmiyle şöhrat bulmuştur. Bunda Sultân Süleyman Hân'ın bir câmi'i ve bir kârgîr hanı ve hammâmı dahi vardır. Suları vefret üzeredir. Sâbika Yeniçeri kitâbetinden ma'zûl iken sene-i erba'îne ve elfde fevt olan Malkoç Efendi kurbünde olan râh-ı hatarnâki düzeldip korkuluk yapmıştır. Ve bundan ileri Haleb'le Şam yolu Bakrasbeli'nin üzerinden ayrılıp biz Haleb tarafından gitmek murâd edinmek ile ertesi Amik ovası -ki elsine-i nâsda (99 b) meşhûr müteâref olan Mercdâbık nâm sahrây-ı behnâda vâki' Murad Paşa cisri -ki Bakras ile mâbeyni on saatdir- kurbünde bir çayıra nuzûl olundu. Merhûm Sultân Ahmed Hân zamanında vezîr-i âzam iken vefât eden Murad Paşa merhûm Canboladoğlu nâm celâli ile -ki gerden-i itâ'ati tavr-ı inkiyaddan ihrâç edip Mahrûsa-i Ha-

leb'e musallat olmuş idi- sene-i sitte ve aşere ve elfde bu sahrâda ceng edüp galib olmağla fesâd eylediği eyyâmda cısr-i ma'hûdu binâ etmiş imiş. Tarîki Bakras-beli'nden indikden sonra sahrâdır. Ertesi nehr-i İfrim [«Afrin ?»] nâm mâ-i câri -ki cısr-i Murad Paşa ile mâbeyni sekiz saatdır- kenârında bir sahrâya nuzûl olundu. Tarîki sahrâdır. Ertesi Halefler yoluna gidilmeyip miyân-ı seng-i zârda vâki' bir harâb kilisenin kurbünden geçilüp miyân-ı sengistanda Beş-Ağaç demekle ma'rûf mahal -ki Nehr-i İfrim ile mâbeyni altı saatır- nuzûl olundu. (100 a) Tarîki sengistandır. Gâyet sa'bdır. Ertesi Ramazan-ı şerîfin yirmi üçüncü günü idi. Altı saat mikdarı yürüdükden sonra Mahrûsa-i Haleb'e vusûl müyesser oldu. Dâhil-i şehirde Musullu Hanı demekle ma'rûf hana nuzûl olundu. Bunda bâzırgân hanları gâyet çokdur. Ammâ yolcu konacak hiç han yoktur. Bunun iç kal'ası ve etrâfında hendeği acâyib-i dünyâdandır. Ve cevâmî'i, mesâcidi çokdur. Ve Ulu câmi'de Hazret-i Zekeriya medfûndur. Hüsv Paşa ol câmi'in tâmîrine mübâşeret edip biz vardıkda henüz tamâm olmuş idi. Ramâzan-ı şerîfin yirmi sekizinci günü Haleb'den dahi çıkup sahâbe-i kirâmdan Şeyh Sa'di-i Ensârî hazretlerinin türbe-i âlî rütbeleri -ki Haleb'den nısıf saatde varılır- nuzûl olunup ertesi Han-Tuman nâm kal'a -ki Sa'di-i Ensârî ile mâbeyni beş saatdır- nuzûl olundu. Bu kadimü'z-zamandan binâ olunmuş bir handır. Kılavun (100 b) Yusuf Paşa Haleb'de mîrmirân iken ta'mir ettirip kal'e etmiştir. Kurbünde karye vardır. Ertesi Serbin [Sermîn?] nâm kasaba -ki Han-ı Tuman ile mâbeyni sekiz saatdır- nuzûl olundu. Bu kasabanın ekser yeri virândır. Bir câmi'i ve hanı vardır. Tarîki sahrâ ve girîvedir. Ertesi Ma'arra nâm kasaba kurbüne -ki Serbin ile mâbeyni sekiz saatdır- nuzûl olundu. Bunun dahi ekser yeri virândır. Bir a'lâ câmi'i ve bir bî-nazîr kârgîr hanı vardır. Tarîki sahrâ ve girîvelerdir. Ertesi Hân-ı Şeyhun nâm menzil -ki Ma'arra ile mâbeyni sekiz saatdır- nuzûl olundu. Bu beyâbanda binâ olunmuş bir handır. Kurbünde karye yoktur. Tarîki sahrâlar ve girîvelerdir. Ertesi yine sekiz saat yürüdükden sonra Hama'nın taşrasına nuzûl olundu. Bu bir şehirdir ki kadîmü'l-eyyâmda binâ olunmuşdur; lâkin harâbesi çokdur. Nehr-i Âsî içinden akar. Büyük topları vardır. Muhammed Dolabı dedikleri büyük dolab dahi bundadır. Nakl ederler ki, dolab (101 a) ma'hûdı bir Yahudi binâ edip tekmiil oldukda dönmeyicek alâ-tarîki'l-imtihân «Hazret-i Muhammed'i seversen dön!» deyip recâ eyledikde fi'l hâl mânend-i dolab-ı âsûmân sûr'at-i tâmmile gerdân olup ol yahudinin şeref-i islâmile müşerref olmasına sebep olur. Hama'nın on mikdarı cevâmî'i vardır. Ve bir kaç hanları vardır. Ammâ Çerkes Hanı cümleden a'lâ ve binâsı kârgîr ve bahçeleri vardır. Ve bunda dahi oturak olmak mu'tâddır. Tarîki sahrâ ve girîvedir. Haleb'den Hama-

ya varınca vâki' olan menâzilin yollarında kadîmü'z-zamandan koyunlar ve sığırlar vardır ki, gayet de muhâlifdir. Hatâ ile içine düşerler. Hattâ bizimle refik olanlardan biri Hân-ı Tuman'dan kalktığı gece atı ile içlerine düşüp güç ile halâs oldu. Ertesi Hıms («Hamiş») -ki Hama ile mâbeyni oniki saat-dir- nuzûl olundu. Hıms'ın çevresi hisârdır ve Haleb kal'asına müşâbih bir kal'ası vardır. Cevmâmî'i dahi hayli (101 b) vardır. Ammâ ekser-i şehîr harâbdır. Kal'asında olan cami-i şerîfde kûfî hattıyla bir büyük kelâm-ı şerîf vardır. Hazret-i Osman Radiyallahu Anh'ın olmak üzere meşhurdur. Hisardan taşra üç adet büyük kârgîr hanı vardır. İkisi harâb biri me'murdur. Sahâbe-i kirâmdan Hazret-i Halid bin Velid bunda medfûndur. Merkad-i şerîfleri şehirden munfasıl bir mahallededir. Ve Baba 'Amr'ın türbesi dahi şehir içindedir. Bâ'z-ı kütübde mezkûrdur ki Hıms'da tılsım vardır ki akreb ve hayye duhûl etmez. Ve Ârâsten köprü- ki nehr-i Âsî üzerindeki Hama ile Hıms, mâbeyinde nısf-ı tarîkdedir. Gâyet mahûf yerdir. Sahrâdır. Ertesi Hasiyye nâm kal'a kurbüne -ki Hıms, ile mâbeyni sekiz saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bu bir kal'adır -ki Sultân Süleyman merhûm ta'mîr etmiştir. Nısfı han, nısfı karyedir. Tarîki sahrâdır ve girivedir. Ertesi Benik [Nebk?] nâm karye kurbüne -ki Hasiyye ile mâbeyni on saat-dir- (102 a) nuzûl olundu. Bunun bir hanı vardır. Ve bir bî-nazîr akarsuyu vardır. Tarîkinin nısfının ekseri geçildikten sonra Karalar nâm bir karyeye uğranır. Gâhî anda dahi konulur. Tarîki sahrâlar ve girivelendir. Ertesi Kuteyfe nâm menzil -ki Benik ile mâbeyni tahmînen on saat-dir- nuzûl olundu. Bu hayrât-ı kesîr sâhibi olan meşhûr Sinân Paşa'nın bir câmi'i ve bir bî-nazîr kârgîr hanı ve hammâmı ve kal'ası vardır. Ve suyu vâfirdir. Tarîki girivlerdir. Ertesi Ki mâh-ı şevvâlin onuncu günü -ki cum'a idi- on saat mikdârı yüründükden sonra Şâm-ı şerîfe vusûl müyesser oldu. Bunda merhûm Sultân Süleyman'ın câmi'i önünde olan tâbhânelerden ve handan gayrı yolcu konacak han yokdur. Cümlesinin a'zam u akdemi câmi'-i Benî Ümeyye'dir -ki kable'l-islâm dahi ümem-i sâlifinin ma'bedi idi. Zamân-ı islâmda hülefâ-yı Ümeyye'den Velîd bin Abdülmelik binâsı (102 b) tecdîd ve ta'mîr eyleyüp nakş u tezhibde ifrât etmekle emvâl-i bî-kerân ve hazâ'in-i firâvân harc eylemiştir. Hattâ *Fezâyil-i Dimuşk*'da, dört yüz sanduk harc eyledüğü; her sandukda yirmi sekiz bin var idi, deyu yazar ve mihrâb pişgâhında olan kubbe dahi Velîd'in binâsıdır. Câmi'-i şerîfin binâsı mürûr-ı ezmân ile niçe kerre tebdil [ve] ta'mîr olup halâ mevcûd olan binâsının ekseri Çerâkseden Sultân Kayıtbay'ındır. Ve içinde doksan aded somaki mermer direk vardır. Ve cidâr-ı garbîsinden cidâr-ı şarkîsi seyr-i vasatda iki yüz kırk hatvedir. Ve cidâr-ı kıblesinden cidâr-ı şimâlisi yüz altmış hatvedir. Tûlânî değildir. Arzîdir. Ve dört kapusu

vardır. Biri cidâr-ı garbîdedir ki Bab-ı [Berîde] derler. Ve biri cidâr-ı şarkîsindedir ki Bâb-ı Ceyrûn derler. Biri cidâr-ı kıblesindedir ki Bâb-ı Ziyâde derler. Ve biri cidâr-ı şimâlisindedir ki Bâb-ı Nâtıfeyn derler. Ve üç minâresi vardır. Biri cânib-i garbîsindedir ve biri (103 a) cânib-i şarkîsindedir ki Hazret-i İsâ Aleyhisselâm'ın nuzûl edeceği minâredir. Ve biri dahi şimâlisindedir. Ve Cebel-i Kâsiyûn dameninde vâki' olan Şâtiya nâm mahalde medfûn olan Muhyiddin-i Arabî Hazretlerinin üzerinde merhûm Sultân Selim Hân-ı evvel Şam'ı feth eyledikde bir câmi'-i şerîf binâ edüp türbesin dahi tecdîd etmiştir. Ve sene-i isneteyn ve sittîne ve tis'a-mi'ede Sultân Selim [Süleyman] Hân dahi Gök-meydan semtinde Kaşr-ı Ablağ nâm mahâlde iki minâreli câmi'-i şerîf ve pişgâhında azîm tâbhâneler ve imâret binâ eylemiştir. Ve târîhi dahi budur :

Bir imâret yapı kim Sultân Süleyman bin Selim
Ni-mete müstağrak oldu hep Dimaşk'ın tami'i
Şemsî eksîğin dedi anın târîhin
Şam'ı ihyâ eyledi Sultân-ı Rum'un câmi'i

ve vüzerây-ı selâtîn-i Osmâniyândan Derviş Paşa'nın ve Sinan Paşa'nın Rum câmi'leri tarzında birer câmi'leri vardır. Sinan Paşa (103 b) Câmi'inin minâresi a'lâsından esfeline dek yeşil kâşî ile kaplıdır. Nakl ederler ki, böyle etmenin sebebin ol zamânda kendiye su'âl eylediklerinde «Buna Şam-ı şerîf derler. Zâhiren şerîfliğe alâmet gerekmez mi?» deyi latife-âmiz cevâb verip ve Şam-ı şerîfin sâ'ir ahvâli meşhûr ve elsine-i nâsda mezkûrdur. Tarîki bir mikdâr girîve ve ba'dehû sahrâdır.

F a s l : Hacc-ı şerîfden avdet etdikde Haleb yoluna gidilmeyüp Hama'dan çıkıldıkda Şeyzer nâm menzil -ki âmme beyninde Şeyzer demekle ma'rûfdur. Hama ile mâbeyni altı saatlik yoldur. Nisfû'l-leylde uğranıp lâkin konulmayıp ta Mudîk kal'asına -ki Şeyzer ile mâbeyni dokuz saatdir-nuzûl olundu. Şeyzer nehr-i Âsî kenarında vâki' câmi' ve han ve hammâmı ve önünde taş-köprü ve kal'ası bir karyedir -ki tarîki girîvelerdir- Nehr-i Âsî kenârında bir tell-i refî' üzerinde binâ olunmuş kal'e-i bülel ve bâlâdır. Esfelinde merhûm Sultân (104 a) Ahmed Hân hazretlerinin zamanlarında kızlar ağası olan Mustafa Ağa Arabistan tarzında bir kârgîr han binâ eylemiştir. Tarîki sahrâ ve girîvedir. Ertesi Şafder nâm menzil -ki Mudîk ile mâbeyni on saatdir- nuzûl olundu. Bunda karye yoktur. Hemân Nehr-i Âsî üzerinde vâki' bir taş köprü'nün başında bir handır. Tarîkinin bir mikdârı ki Mudîk-ı ma'hûd da dâmen-i kûhsârdır ve

seng-zârdır. Ve bir mikdârı girîvelerdir. Ertesi Zambakya nâm karye -ki Şafder ile mâbeyni sekiz saatdır- nuzûl olundu. Bunda dahi Sinan Paşa'nın bir kârgîr hanı vardır. Tarîki girîvelerdir. Ertesi Antakya -ki Zambakya ile mâbeyni on saatdır- nuzûl olundu. Bu dahi Nehr-i Âsî kenârında dâmen-i kûhsârda vâki' olmuştur. Kadîmü'z-zamanda bir şehir-i azîm olmağla bir büyük kal'ası vardır. Hazret-i İsâ Aleyhisselâm tarafından üç peygamber halkına da'vet-i dîn-i İsevî için vardıkda da'vetlerini kabûl etmediklerinden (104 b) mâ'adâ ol peygamberlere envâ'-ı eziyet ü cefâ etdikleri için mazhar-ı azâb-ı elîm olup sayha-i Cibrîl-i Emin ile helâk olmağın kal'anın içi hâli kalmıştır. Kur'an-ı Azîmü's-şân'da Sûre-i yasin-i şerîfde

(وَأَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ) âyet-i kerîmesindeki «karye»den murâd

Antakya idüğü kütüb-i tefâsirde dahi mezkûrdur. Ve kıssa-i mezkûrenin tafsîli dahi mastûrdur. Ve kal'a içinde medfûn olan Habîb Neccâr hazretleri ol peygamberlere îman getürmeğın müşrikîn elinde şehîd olmuştur. Bunda dört cami ve dört han vardır. Câmi'in biri han içindedir. Bunun dahi nehr-i Âsî üzerinde dolabları ve taş köprüleri vardır. Kal'asının bir tarafı kûhsârdır. Ve taraf-ı âharı nehr-i Âsî kenârında Kuds-i şerîf etrafından zuhûr edip ol etrafta olan enhârın ekseri cenûb cânibine müteveccih olup bu cânib-i şimâle müteveccih olmağla nehr-i Âsî denilmiştir. Tarîki girîvelerdir. Ertesi Bakras (105 a) -ki Antakya ile mâbeyni on saatdır- nuzûl olundu. Tarîkinin nısfı sahrâdır ve nısfı kûhsârdır. Kezâlik Eskişehir'e gelindikde Bozöyük yoluna gidilmeyip Söğüt nâm menzil -ki Eskişehir'le mâbeyni on saatdır- nuzûl olundu. Bunun dahi bir câmi'i ve iki hanı ve sâbıkâ Yeniçeri ağası iken Van seferinde maktûl olan Süglün Muslusunun bir nâ-tamâm tabakhânesi vardır. Tarîkinin nısfı girîveler ve nısfı sâhil-i cebeldir. Ertesi Lefke nâm kasaba -ki Söğüt ile mâbeyni on üç saatdır- Bu kasaba Sargarya suyu kenârında bir câmi-i şerîfi ve üç dört hanı vardır. Tarîkinin nısfı kûhsâr ve nısfı kenâr-ı enhârdır. Ertesi İznik'e -ki Lefke ile mâbeyni altı saatdır- nuzûl olundu. Tarîkinin nısfı sahrâ ve nısfı kûhsârdır.

B Â B - I S Â N İ

Şam-ı şerîf'den Ka'be-i muazzama'ya varınca olan menâzil ve merâhilin ahvâlin beyân eder.

Şam-ı şerîf'den levâzım-ı tarîk-i Hicaz ki evvelâ istîcâr-ı cimâl ve iştirâ-ı (105 b) mihafe ve zimâl (مال) ve mihafe'nin levâzımı keçe ve penbe ve astâr ve kinnâb ve çadır ve çuvaldız ve abhâne ve çadır için bir tokmak

ve demür ve ağaç kazıklar ve su için tulumlar ve iki aded koğa ve mataralar ve tulum örülmeğe bez keçe ve yağ koymağıçün dabbe ve gararlar ve zahîre koymağ için dahi birkaç tulum ve bir çift mehâvi ve zahîre torbaları ve odun kesmek için nacak -bir tarafı ocak kazacak kazmadır- ve bir tencere ve tencere koyacak ve sirke kapağı ve habb-i rümman ve elek ve sarmısak ve döğeci ve fânûs ve şem'-i asel ve bir iki yel mumu ve bakırdan tulumu su koyacak kezâlik zâd-ı râh için peksimed ve piring ve revgan-ı sâde ve بشقریه ve habb-ı rümmân ve peynir ve pekmez ve zeytun ve revgan-ı unnâb ve sirke ve kayısı kurusu ve kırmızı üzüm ve leblebi ve pestil ve kahve ve nohud ve tuz ve soğan ve sarmısak ve demirhindi ve sükkar-i nebât ve nâ'ne ve mi'de nüvaz kurusu ve zencefil ve günlük ve eyir اکیر [?] ve mastaki ve mumya (106 a) iştirâ olundukdan sonra sene-i mezkûre şevvâlinin yirmi ikinci günü Şam-i şerîf'den kalkılıp Tarhana Hanı nâm menzile -ki Şam ile mâbeyni altı saatlik yoldur- nuzûl olundu. Bu menzilde bir kal'a ve bir han vardır ki ve suyu dahi çokdur. Ertesi Kutayba nâm menzil -ki Tarhana Hanı ile mâbeyni on iki saatdir- nuzûl olundu. Bunda dahi bir kal'a vardır. Suyu dahi vardır. Ertesi Muzayrib nâm menzil -ki Kutayba ile mâbeyni dokuz saatdir- nuzûl olundu. Bu menzile Mîrû'l-hac mâh-ı şevvâlin yirmi üçünde vâsıl olup gurre-i zilka'deye dek de'b-i kadîm üzere oturak eyleyüp ve çöl arabına surrelerin verüp anlardan zahîre getirecek salma develer isticâr etdikden gurre-i zilka'de de kalkup Mafrak nâm menzil -ki Muzayrib ile mâbeyni tahminen on üç saatdir- nuzûl olundu. Bunda kal'a ve karye ve su yokdur. Bundan ileri beriyyedir. Ertesi Aymzarkâ nâm menzil -ki (106 b) Mafrak ile mâbeyni dokuz saatdir- nuzûl olundu. Bunda dahi kal'a ve karye yokdur. Ammâ akar suyu vardır. Tarîkinde akabe vardır. Ertesi Balkâ [Balû'a]? nâm menzil -ki Aynızarkâ ile mâbeyni sekiz saatdir- nuzûl olundu. Bunda dahi kal'a ve su yokdur. Ertesi Kaṭrane kal'ası nâm kal'a -ki Balkâ ile mâbeyni on altı saatdir- karîbine nuzûl olundu. Ve bu kal'anın önünde bir büyük bürke vardır ki, âb-ı bârân ile dolar. Ol ecilden gâhi suyu bulunmaz. Bu menzile Urbân-ı bâdiye-nişînân zahîre getirirler. Ertesi Aynıḥaşa nâm menzile -ki kal'a-i Kaṭran ile mâbeyni on saatdir- nuzûl olundu. Bunda dahi kal'a yokdur. Ammâ menzilden ba'id yerde su vardır. Bunda dahi tâ'ife-i Urbân gâhi zahîre getirirler. Ertesi Aran nâm menzil -ki Aynıḥaşa ile mâbeyni sekiz saatdir- nuzûl olundu. Kal'ası ve suyu yokdur. Ertesi Ma'an kal'asına -ki Aran ile mâbeyni on iki saatdir- nuzûl olundu. Bunda kal'a pişgâhında (107 a) bürke vardır. Suyu kal'a içindedir. Ve etrafında bahçeleri ve çiçekleri dahi vardır. Bunda dahi zahîre bulunmak olur. Ve hüccâc emânet zahîre vaz' ederler. Mugaylan ağacı bu

menzilden sonra görünür. Ertesi Akabe-başı nâm menzil -ki Şam Akaresi demekle meşhûrdur. Ve Ma'an kal'ası ile mâbeyni on iki saatdir- nuzûl olundu. Ertesi Cufayman nâm menzil -ki nâm-ı diğeri Tabayliyyat'dır. Ve Akabe başı ile mâbeyni on dört saatdir- nuzûl olundu. Bunda kal'a ve su yoktur. Hemen bir taş vardır ki, Nu'mân kal'asının esâsıdır. Mazhar-ı hışm-ı İlâhî vâki olup ser-nügûn olmuş derler. Ertesi kal'a-i Zatülhicce -ki diğeri Peygamber eşmesidir- Cufayman ile mâbeyni on üç saatdir- nuzûl olundu. Bunun dahi pişgâhmda bürke vardır. Suyu kal'anın içinden çıkar. Bunda dahi zahîre bulunur. Şam'dan bu menzile varınca ekseriyâ hurda sengzârdır. Ve bundan Ka-be'ye varınca ekseriyâ kum içinden gidilir. Ertesi (107 b) Kâ-u'l-bast nâm menzil -ki bir sahrây-ı behnâdır. Ve Zâtü'l-hac ile mâbeyni sekiz saatdir- nuzûl olundu. Kal'ası ve suyu dahi yoktur. Ertesi Asî-hurma -ki nâm-ı diğeri Kal'a-i Tebûk'dur- nuzûl olundu. Bunun dahi kal'ası pişgâhmda bir bürkesi vardır ve akar suyu vardır. Dönüşde Şam'dan karşı bu menzile -ki nâm-ı diğeri Akabe-i Haydar'dır. Kal'ası ve suyu yoktur. Bu menzilin akabesinden sonra Medine-i Münevvere'ye varınca ekser vâdiler içre gidilir. Ertesi Evhâb kal'asma -ki Haydar Kal'ası demekle meşhûrdur. Mağârât [Akadar?] ile mâbeyni iki saatdir- nuzûl olundu. Bu kal'a derûn-ı vâdide kum içinde vâki' olmuşdur. Pişgâhında üç aded sarnıc bürkeler vardır. Derûn-ı kal'ada vâki' bir büyük kuyu vardır. Mustahfızlar suyu andan çeküp doldururlar. O Haydar derûn-ı kal'ada medfûndur. Ol azîzin nâmıdır derler. Ve hançal -ki Ebû Cehl karpuzu derler. Bu kal'anın (108 a) etrâfında kum içinde biter. Tazesı hemen karpuzı benzer ve vâdi-i Nâra -ki Cunayn Kâdı dahi derler. Bu menzilden kalkıldığı uğranur. Ertesi kal'a-i Sa'idü'l-melik nâm menzil -ki nâm-ı diğeri Bürke-i Mu'azzam'dır. Ve Kal'a-i Haydar ile mâbeyni on altı saatdir- nuzûl olundu. Ve bu menzilde umerâ-yı mâziyeden Sa'idü'l-melik nâm bir mîr-i sâhibü'l-ihtişâm bir kal'a ile bir büyük bürke binâ eyleyüp lâkin mürûr-ı ezmân ile harâb olmuş imiş. Sonra sene-i selâsine ve elfde merhûm Sultân Osman Hân bin Ahmed Hân Ka-be-i Mükerrreme'ye varmağa niyyet eyledikde ol bürkeyi ta'mîr etdirdüp üzerine bir bî-nazîr büyük kal'a binâ eyleyüp mustahfızlar dahi vaz' olunmuş imiş. Şehriyâr-ı mezkûr emr-i Melik-i müte'al mazhar-ı isâbet-i aynü'l-kemâl oldukda vilâyet-i Şâm mezkûr kal'anın mustahfızları hırâsetinde ihtimâm etmemegin bırakulup hâliyâ harâbedir. Ve Haydar akabesine dahi evvel bir katar (108 b) sığmaz iken ol senede iki tarafından olan kûhsâr-ı sengi birer mikdârı kesmek ile hâliya üç-dört katar bir yerden geçer. Bu bir su-yı mâ-i câri olmayup muhtâc-ı bârân ve kal'a tehî olmağla menhel ü mevrîd-i urbân olmağın suyu gâhi bulunur gâhi bulunmaz. Ertesi Şakku'l-acûz

nâm menzil -ki kal'a-i Sa'idü'l-Melik ile mâbeyni on sekiz saatdir- nuzûl olundu. Kal'ası yokdur. Ancak bir sarnıc vardır. Yağmur yağdıkça suyu bulunur. Ve kal'a-i Sa'idü'l-Melik'den bu menzile varınca hurda pirince benzer seng-zâr üzere gidilir. Ol ecilden bu menzile سَكَك derler. Hacer-i Taka Hazret-i Sâlih Aleyhisselâm bu menzilden kaldıkda uğranur. Ba'dehû Medine-i Sâlih demekle meşhûr olan Magârat'a uğranur. Bu menzilden Ulâya varınca derûn-ı vâdiden gidilüp tarafeyn-i tarîkde olan cibâlde eşkâl-i acîbe seyr olunur. Kimi virân câmi'lere ve minârelere ve kimi virân kal'alara ve hanlara ve ekseri virân hammâm kubbelerine müşâbihdir (109 a). Ve arasında olan vâdiler dahi sokaklara benzer. Ertesi Ulâ'ya -ki Şakku'l-Acûz ile mâbeyni on beş saatdir- nuzûl olundu. Bu cebeleyin mâbeyninde vâki' bir karyedir ki iki yerde akar suyu vardır. Ve zahîresi bulunur, vâfir hurma bağçeleri vardır. Bu menzilden medine-i Münevvere'ye varınca ziyâde susuzluk zahmeti çekilür. Ve bunda Muzayrib'de isticâr olunan salma şuturlar bırakılıp bu havâlide olan kabâilden salma şuturlar alınır. Ve de'b-i kadîm üzere iki gün oturak olduktan sonra kalkılıp Bi'r-Zümür-rüd nâm menzil -ki Ulâ ile mâbeyni on üç saatdir -karîbine nuzûl olundu. Bunun dahi kal'ası yokdur. Abyâr-ı mataran nâm kuyular ki suyu bir mikdâr şûrdur. Ve hüccâc dönüşde Bi'r-Zümür-rüd'den sonra anda nuzûl edip ertesi 'Ulâ'ya varırlar. Bi'r-Zümür-rüd ile 'Ulâ arasındadır. Ertesi Bi'r-i mezkûre uğranıp bir mikdâr solunduktan sonra geçilüp (109 b) Şa'bü'n-Na'âm nâm menzil -ki Bi'r-Zümür-rüd ile mâbeyni on beş saatdir- nuzûl olundu. Kal'ası ve suyu yokdur. Ertesi Hadiyya eşmesi nâm menzil -ki Şa'bü'l-ni'âm ile mâbeyni on dokuz saatdir- nuzûl olundu. Bunda kal'a yokdur. Bir vâdidir ki akkâmlar kumunu bir âdem boyu kazarlar su çıkar. Ammâ gâyetde şûr ve müşhildir. Gâhi bir âdem boyu kazmadan çıkar gâhi hurdaca balıklar çıkar derler. Bu menzilde Şam koluna mîrîden şeker verirler. Ertesi Fuhlîn nâm menzil -ki nâm-ı diğeri Selâmkayası'dır - Eşme ile mâbeyni on altı saatdir- nuzûl olundu. Bunda dahi kal'a ve suyu yokdur. Ertesi Dârü'l-Ḳurâ nâm menzil -ki Fuhlîn ile mâbeyni on beş saatdir- nuzûl olundu. Kal'ası ve suyu yokdur. Ammâ tarîkden ba'id bir mahalde bir ayn varimiş. Eşrafdan bazıları evvelki menzilden sakaları ile gönderip su getirdürler. Ertesi Medine-i Münevvere

تَوْرَهَا الله -ki vâdi'l-Ḳurâ (110 a) ile mâbeyni on üç saatdir- nuzûl olundu. Cenâb-ı Hazret-i Fahr-i Enbiyâ صَلَوَاتُ الْمَلِكِ الْأَعْلَى ziyâret olunup De'b-i kadîm üzere iki gün oturak olunduktan sonra üçüncü gün kalkılıp

Zi'l-ḥalife nâm menzil -ki Medine-i Münevvere ile mâbeyni üç saatdır- nuzûl olundu. Bunda bir mescid-i şerîf ile bir bürke vardır. Bu mahalde ih-râma girildikten sonra ol gece ba'de'l-işâ yine kalkılıp ertesi Kûbûrû's-şühedâ nâm menzil -ki Zi'l-ḥalife ile mâbeyni on bir saatdır- nuzûl olundu. Bunda su yokdur. Ertesi Cudeyda nâm karye kurbüne -ki Kûbûrû's-şühedâ ile mâbeyni on dört saatdır- nuzûl olundu. Suyu vâfirdir ve hurma bahçeleri vardır. Zahiresi bulunur. Ertesi Bedr-i Huneyn nâm menzil -ki Cudeyda ile mâbeyni on dört saatdır- nuzûl olundu. Bu bir büyük karyedir ki suları ve hurma bahçeleri vâfirdir. Tarîk-i Mısır ile tarîk-i Şam bunda mut-tasıl olur. Cudeyda ile Bedr-i Huneyn'in mâbeyni Vâdi-i Şafrâ demekle ma'rûf (110 b) bir vâdidir -ki bir başdan bir başa varınca hurma bahçele-ridir. Ertesi Bedr-i Meymûn nâm menzil -ki nâm-ı diğeri Kâ'-ı Bazra'dır. Bedr-i Huneyn ile mâbeyni on beş saatdır- nuzûl olundu. Bunda karye ve su yokdur. Ertesi Râbi'a eşmesi nâm karye -ki Bedr-i Meymûn ile mâbeyni on beş saatdır- nuzûl olundu. Bunun kuyuları vardır. Ve lâkin suları gâ-yetde şûrdur. Bu bir karyedir. Deryâ sâhilindedir. Ertesi Kûdayda nâm karye -ki Râbi'a eşmesi ile mâbeyni on saatdır- nuzûl olundu. Vâfir suyu vardır. Ertesi Ḥalis nâm karye -ki nâm-ı diğeri Güzelce bürkedir. Ve Kûdayda ile mâbeyni on saatdır- nuzûl olundu. Bunda bir büyük bürke vardır ki, akar suyu vardır ve bunun yolunda bir akabe vardır ki, Kum akabesi derler. Ertesi Bedr-i Affân nâm karye -ki Ḥalis ile mâbeyni on saatdır- nuzûl olundu. Bunda bir kuyu Resûlüllâhü Sallallahü te'âlâ aleyhi ve's-sellem mubârek (111 a) ağzı yârını içine bırakmışlardır. Gâyet de lezîz sudur. Ertesi Vâdi-i Fâtîma nâm karye -ki Bedr-i Affân ile mâbeyni on saatdır- nuzûl olundu. Bunun suyu ve bağçeleri vâfirdir. Ertesi Ka'be-i Mûkerreme Şerefehullâhü te'âlâ -ki Vâdi-i Fâtîma ile mâbeyni yedi saatdır- Tervîye gecesi nısıf'l-leylde vüsûl müyesser olup menâsik-i tavâf-ı kudûm ve sa'yî beyne's-şafâ ve'l-mezveh ri'âyet olundukda yevm-i tervîyede ba'de'l-asr Mekke-i Mûkerremeden kalkup Minâ'ya uğrayup andan Arafat'a -ki Mekke-i Mûkerreme ile mâbeyni beş saatdır- nuzûl olundu. Yevm-i Are-fede ba'de'l-asr ri'âyet-i şerâit-i vukûf dahi müyesser olduktan sonra vakt-i gurûbda rucû' olunup Müzdelife'de karâr olundu. Ertesi ba'de'd-du'â pe'l-vukûf Müzdelife'den kalkılıp Minâ'ya nuzûl olunduğu gibi cemre-i akabe remyolunup ve tıraş olunup kurbanlar dahi kesildikten sonra tavâf-ı ziyâ-ret için Ka'be-i Muazzama'ya varılıp gerü gelüp Minâ'da (111 b) karâr edüp kavâid-i menâsikin remy-i cemr ri'âyet olunduktan sonra ba'de'l-âd Mekke-i Mûkerreme'ye nakl edüp Bâb-ı Ḥarîr mukâbelesinde bir hâne isticâr olunup gurre-i Muharremü'l-harâma dek sâkin olundu.

Devamı var